

Journal of Greater Khorasan

Vol. 16, No. 61, 2026

Received 09 Apr 2025 | Revised 29 Nov 2025 | Accepted 01 Feb 2026 | Published 16 Mar 2026

ISSN (Online): 2717-1671

ISSN (Print): 2251-6131

Research article

A Historical Analysis of Socio-Cultural Barriers to Modernization in Afghanistan

Abdulhamid Safwat ^(a), Seeyed Hossein Athari ^{(b)*}, Seyed Ahmad Fatemi-Nejad ^(c), Vahid Sinaee ^(d)

a) PhD Candidate, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

(hamidsafwat@hotmail.com)

b) Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

(athari@um.ac.ir)

c) Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

(a.fatemi@um.ac.ir)

d) Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

(sinaee@um.ac.ir)

Keywords

Modernization, Social Reforms, Cultural Resistance, Traditional Structures, Afghanistan, Ethnic Nationalism.

Citation

Safwat, A., Athari, S H., Fatemi-Nejad, S A., & Sinaee, V. (2026). A Historical Analysis of Socio-Cultural Barriers to Modernization in Afghanistan. *Journal of Greater Khorasan*, 16(61), 119-138.

Use your device to scan and read articles online

Abstract

Modernization in Afghanistan has consistently faced deep cultural, social, and political challenges. Modernization reforms across different periods, from Amanullah Khan to the recent republic (2001–2021), encountered multiple structural and cultural obstacles. The aim of this study is to provide a historical analysis of the socio-cultural barriers to modernization in Afghanistan. This research adopts a descriptive–analytical approach and employs historical research methods. Data were collected from library sources, historical documents, and case studies covering three main periods of modernization reforms. The findings indicate that during Amanullah Khan's era, the emphasis on ethnic nationalism, superficial imitation of Western modernity, disregard for traditional tribal authority, and widespread opposition from religious leaders were among the main causes of reform failures. In Zahir Shah's period, despite gradual reform progress, obstacles such as tribal structures, economic poverty, low literacy levels, and foreign interventions prevented the institutionalization of changes. In the recent republic (2001–2021), governmental corruption, foreign influence, ethnic inequality in power structures, public distrust in elections and democratic institutions, and persistence of traditional structures constituted the primary barriers to sustainable modernization. The study concludes that modernization in Afghanistan has failed without considering social, economic, and cultural contexts and without establishing enduring popular support. Rapid reforms without societal preparation, a top-down coercive approach, and the absence of independent and stable institutions were the main factors behind the failures in different periods. Successful reforms require the localization of modernization policies, genuine public participation, reduced dependence on external actors, and strengthened domestic institutions.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2025.513507.1261>

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_252242.html

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

This article is derived from the doctoral dissertation/master's thesis of Mr abdolhamid seffat entitled "Analyzing the Reasons and Contextual Factors Behind the Failure of Modernization in Afghanistan," conducted at Ferdowsi university of Mashhad. under the supervision of Dr. Seyyed Hossein Athari.

* Corresponding Authors

Introduction

Modernization in Afghanistan has consistently faced profound cultural, social, and political challenges. Reforms aimed at modernization across different periods—from the reign of Amanullah Khan to the recent republic (2001–2021)—have encountered multiple structural and cultural obstacles. This study aims to provide a historical analysis of the socio-cultural barriers to modernization in Afghanistan. The research employs a descriptive–analytical approach and historical study methods. Data were collected from library sources, historical documents, and case studies covering three major periods of modernization reforms. Findings indicate that during Amanullah Khan's era, emphasis on ethnic nationalism, superficial imitation of Western modernity, disregard for traditional tribal authority, and strong opposition from religious scholars contributed to reform failures. In Zahir Shah's period, despite gradual reforms, obstacles such as tribal structures, economic poverty, low literacy rates, and foreign interventions prevented institutionalization of changes. In the recent republic (2001–2021), key barriers to sustainable modernization included government corruption, foreign influence, ethnic inequality in power structures, public distrust in elections and democratic institutions, and the persistence of traditional social structures. The study concludes that modernization in Afghanistan has failed due to neglect of social, economic, and cultural contexts, as well as the absence of sustainable public support. Rapid reforms without adequate societal preparation, a top-down approach, and the lack of independent and stable institutions were primary factors in the failure across different periods. Successful modernization requires the localization of policies, genuine public participation, reduced dependence on foreign actors, and strengthening of domestic institutions.

Keywords: Modernization, Social Reforms, Cultural Resistance, Traditional Structures, Afghanistan, Ethnic Nationalism, Democracy, Political Institutions

Introduction

Modernization, as the process of transitioning societies from traditional to modern structures, has produced varying outcomes across countries. Afghanistan has undertaken modernization efforts at multiple historical junctures, particularly during King Amanullah Khan's reign, the late decades of Zahir Shah's rule, the republic of Mohammad Daoud Khan, and the first two decades of the twenty-first century. However, these efforts have consistently faced cultural and social obstacles, leading to their limited success or failure. Resistance from traditionalists, tribal structures, influence of religious institutions, and lack of public support for reforms have been among the most

significant barriers. Additionally, political instability, civil wars, and foreign interventions further hindered the sustainable implementation of modernization policies. Given that modernization in Afghanistan has always been shaped by the tension between tradition and modernity, analyzing the socio-cultural barriers to this process is crucial. This study aims to examine the key factors contributing to the failure of modernization in Afghanistan and to analyze the role of social, cultural, and religious resistance in this context. The central research question guiding this study is: *What have been the socio-cultural barriers to the realization of modernization in Afghanistan, and how have they operated across different historical periods?*

Materials and Methods

This study employs a historical analysis approach to investigate the socio-cultural barriers to modernization in Afghanistan. The research aims to examine the cultural, social, and political transformations that have influenced the modernization process. The study focuses on cultural, ideological, and social variables that have served as primary obstacles to modernization within Afghanistan's historical context. Data were collected using note-taking and documentary analysis methods, drawing on historical documents, academic articles, books, and reports. For data analysis, a categorical analysis method was applied, organizing and examining the data within the research's conceptual framework to provide a comprehensive understanding of the barriers to modernization in Afghanistan.

Discussion and Findings

Modernization during Amanullah Khan's reign (1919–1929) was accompanied by extensive social, cultural, and economic reforms. Key initiatives included the abolition of slavery, the implementation of mandatory education, the expansion of media, and legal reforms aimed at modernizing the country. However, these reforms faced strong opposition from tribal leaders, religious scholars, and traditionalist groups, particularly regarding women's rights and lifestyle changes. The emphasis on ethnic nationalism and superficial imitation of Western modernity, without considering Afghanistan's social context, further contributed to public dissatisfaction. Additionally, foreign interventions, weak executive institutions, and economic difficulties undermined the reforms, ultimately leading to the collapse of Amanullah Khan's government in 1929.

The era of Zahir Shah (1933–1973), particularly the 1960s, saw gradual reforms in political, educational, and social spheres. Significant achievements included the ratification of the 1964 Constitution, the establishment of a parliament, expansion of education, infrastructure

development, and promotion of women's roles. Despite these efforts, traditional tribal structures, low literacy rates, resistance from religious groups, and the absence of independent institutions hindered the institutionalization of reforms. Political rivalries between traditionalist and modernist elites, economic crises, and foreign interventions further reduced the effectiveness of modernization. Ultimately, growing public dissatisfaction and the gradual weakening of the monarchy created conditions for the 1973 coup, leading to the collapse of the monarchy and halting modernization efforts.

The republican period (2001–2021) began with international support and implemented extensive reforms in democracy, women's rights, education, and civil society development. Key achievements included the adoption of a new constitution, the holding of elections, increased female participation, and expanded civil liberties. Nevertheless, widespread corruption, electoral fraud, unequal power distribution among ethnic groups, excessive foreign influence, and entrenched tribal structures hindered the institutionalization of reforms. Security crises, ethnic divisions, and the 2020 U.S.-Taliban agreement further weakened the government, ultimately resulting in the collapse of the republic in 2021. These developments indicate that modernization cannot succeed without deep structural reforms and sustained social support.

Conclusions

Modernization in Afghanistan has encountered structural, cultural, and political obstacles across three key historical periods: the Amanullah Khan era, the Zahir Shah era, and the recent republic (2001–2021). During Amanullah Khan's reign, rapid and superficial reforms failed due to strong resistance from traditionalists, religious scholars, and tribal leaders. In the Zahir Shah period, gradual reforms focused on institution-building—such as the 1964 Constitution, educational expansion, and increased civil liberties—but these efforts did not produce lasting outcomes due to entrenched tribal structures, a weak central government, and external pressures. During the recent republic, international support facilitated efforts toward democracy, women's rights, and institution-building; however, widespread corruption, dependence on foreign aid, and ethnic divisions hindered success. The 2020 U.S.-Taliban agreement further accelerated the collapse of the government in 2021.

The failure of modernization in Afghanistan is rooted in a complex interplay of nation-building crises, ethnic, linguistic, religious, and regional inequalities, and foreign interventions. The absence of consensus on national identity, ethnic supremacism, and resistance from traditional institutions have prevented the emergence of a stable nation-state. Religious fundamentalism, reinforced in reaction to modernity and

globalization, together with tribal councils and religious authorities, perceived reforms as threats to their power and actively resisted them. Historical experience demonstrates that without the development of robust economic, educational, and cultural infrastructures, and without gradual, context-specific reforms, any attempt at modernization in Afghanistan is likely to fail.

پژوهشنامه خراسان بزرگ

دوره ۱۶، شماره ۶۱، زمستان ۱۴۰۴

ISC | MSRT | ICI
شاپا چاپی: ۶۱۳۱-۲۲۵۱ شاپا الکترونیکی: ۱۶۷۱-۲۷۱۷

مقاله پژوهشی

تحلیل تاریخی موانع فرهنگی - اجتماعی مدرنیزاسیون در افغانستان^۱

عبدالحمید صفوت (الف) - سیدحسین اطهری* (ب) - سیداحمد فاطمی نژاد (پ) - وحید سینایی (ت)

(الف) دانشجوی دکترا، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. (hamidsafwat@hotmail.com)

(ب) دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. (athari@um.ac.ir)

(پ) دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. (a.fatemi@um.ac.ir)

(ت) دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. (sinaee@um.ac.ir)

چکیده

مدرنیزاسیون در افغانستان همواره با چالش‌های عمیق فرهنگی، اجتماعی و سیاسی مواجه بوده است. اصلاحات مدرنیزاسیونی در دوره‌های مختلف، از امان‌الله خان تا جمهوری اخیر (۲۰۰۱-۲۰۲۱)، با موانع ساختاری و فرهنگی متعددی روبه‌رو شده‌اند. هدف این پژوهش، تحلیل تاریخی موانع فرهنگی-اجتماعی مدرنیزاسیون در افغانستان است. این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و روش مطالعه تاریخی انجام شده است. داده‌ها از منابع کتابخانه‌ای، اسناد تاریخی و مطالعات موردی در سه دوره اصلی اصلاحات مدرنیزاسیونی استخراج شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که در دوره امان‌الله خان، تأکید بر ناسیونالیسم قومی، تقلید سطحی از مدرنیته غربی، نادیده گرفتن اقتدار سنتی قبایل و مخالفت گسترده روحانیون، از دلایل شکست اصلاحات بوده‌اند. در دوره ظاهرشاه، علیرغم رشد تدریجی اصلاحات، موانعی همچون ساختارهای قبیله‌ای، فقر اقتصادی، پایین بودن سطح سواد و مداخلات خارجی، مانع از نهادینه شدن تغییرات شدند. در دوره جمهوری اخیر (۲۰۰۱-۲۰۲۱)، فساد دولتی، نفوذ خارجی، نابرابری قومی در ساختار قدرت، بی‌اعتمادی عمومی به انتخابات و نهادهای دموکراتیک، و استمرار ساختارهای سنتی، مهم‌ترین موانع در برابر مدرنیزاسیون پایدار بودند. نتیجه‌گیری پژوهش حاکی از این است که مدرنیزاسیون در افغانستان بدون توجه به زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و بدون ایجاد حمایت‌های پایدار مردمی، ناکام مانده است. سرعت بالای اصلاحات بدون آماده‌سازی جامعه، رویکرد تحمیلی از بالا به پایین و فقدان نهادهای مستقل و پایدار، مهم‌ترین عوامل شکست این فرایند در دوره‌های مختلف بوده‌اند. برای دستیابی به اصلاحات موفق، بومی‌سازی سیاست‌های مدرنیزاسیونی، مشارکت واقعی مردم، کاهش وابستگی به نیروهای خارجی و تقویت نهادهای داخلی ضروری است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۹/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۲۵

شماره صفحات: ۱۳۸-۱۱۹

واژگان کلیدی:

مدرنیزاسیون، اصلاحات اجتماعی،

مقاومت فرهنگی، ساختارهای سنتی،

افغانستان، ناسیونالیسم قومی

استناد به مقاله:

صفوت، ع؛ اطهری، س ح؛ فاطمی‌نژاد،

س ا؛ و سینایی، و. (۱۴۰۴). تحلیل

تاریخی موانع فرهنگی- اجتماعی

مدرنیزاسیون در افغانستان. پژوهشنامه

خراسان بزرگ، ۱۶(۶۱)، ۱۳۸-۱۱۹.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن

مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2025.513507.1261>

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_252242.html

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری آقای عبدالحمید صفوت با عنوان بررسی شرایط و زمینه‌های شکست مدرنیزاسیون در افغانستان می باشد

که در دانشگاه فردوسی مشهد و به راهنمایی دکتر سید حسین اطهری انجام پذیرفته شده است

*نویسنده مسئول مکاتبات

بیان مسئله

فرایند مدرنیزاسیون، به معنای گذار جوامع از وضعیت‌های سنتی و پیش‌صنعتی به ساختارهای مدرن و صنعتی، طی دهه‌های اخیر به یکی از مباحث اصلی در علوم اجتماعی و سیاسی تبدیل شده است. بسیاری از کشورها در سراسر جهان کوشیده‌اند با اجرای برنامه‌های مدرنیزاسیون، به توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی دست یابند. با این حال، تجربه مدرنیزاسیون در مناطق مختلف جهان نتایج متفاوتی به همراه داشته است (Leonid, 2013, pp. 35-35). افغانستان از جمله کشورهایی است که دست‌کم در دو مقطع تاریخی تلاش‌های متعددی برای پیاده‌سازی فرایندهای مدرنیزاسیون انجام داده، اما هر بار با چالش‌ها و موانع جدی روبه‌رو شده و در نهایت شکست‌های قابل توجهی را تجربه کرده است. علل و زمینه‌های ناکامی این فرایند در افغانستان پیچیده و چندبعدی است و نیازمند بررسی جامع می‌باشد؛ زیرا این کشور با تاریخ و فرهنگی متکثر، همواره تحت تأثیر دو جریان متعارض مدرن‌گرایی و سنت‌گرایی قرار داشته است. این دو جریان در فرایند مدرنیزاسیون افغانستان به‌طور مداوم در تقابل بوده‌اند (Rasouli, 2017, p. 47). اگرچه افغانستان در قرن بیستم میلادی شاهد تلاش‌هایی برای نوسازی بود، موانع فرهنگی و اجتماعی مانع تحقق کامل این اقدامات شدند. تحولات سیاسی و فرهنگی از دوره سلطنت شاه امان‌الله خان آغاز شد، اما اصلاحات او که با هدف مدرن‌سازی ساختارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی صورت گرفت، با مقاومت گسترده نیروهای سنتی ناکام ماند و زمینه بازگشت به ارزش‌های سنتی و قبیله‌ای را فراهم کرد. این وضعیت در دوره‌های بعدی، از جمله دوران محمد ظاهرشاه و جمهوری افغانستان، نیز ادامه یافت و تلاش‌ها برای مدرنیزاسیون در هر دوره با چالش‌های مشابهی مواجه گردید (Monib, 2024, pp. 149-150). به‌طور کلی، افغانستان همواره درگیر تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بوده است و در هر دوره تاریخی، روند توسعه و

پیشرفت کشور با موانع خاص خود روبه‌رو شده است. این موانع نه تنها ناشی از چالش‌های سیاسی و اقتصادی، بلکه برخاسته از ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی مردم افغانستان نیز بوده‌اند (Attai, Jami, & Moheb, 2025).

دوره سلطنت امان‌الله خان (۱۹۱۹-۱۹۲۹) یکی از مقاطع مهم تاریخ افغانستان به شمار می‌آید. در این دوره، او تلاش کرد کشور را به سوی مدرنیزاسیون هدایت کند؛ اما اقدامات اصلاحی با مقاومت شدید نهادهای مذهبی و قبایل مواجه شد. موانع فرهنگی و اجتماعی ناشی از سنت‌ها و هنجارهای مذهبی و قومی، مانع پیشبرد این برنامه‌ها گردید. یکی از چالش‌های اصلی در این دوره، مخالفت گسترده مردم افغانستان با تغییرات اجتماعی و فرهنگی بود. اصلاحات امان‌الله خان، به‌ویژه در حوزه آموزش و آزادی زنان، با واکنش منفی روحانیون و برخی اقشار سنتی جامعه روبه‌رو شد. این اصلاحات در نهایت موجب شکل‌گیری شکاف‌های اجتماعی و فرهنگی عمیق میان طبقات مختلف جامعه گردید (Jalali, 2024, p. 54). از سوی دیگر، مرحله‌ای از فرایند مدرنیزاسیون در دهه پایانی سلطنت ظاهرشاه (۱۹۶۴-۱۹۷۴) به‌صورت طبیعی و تدریجی آغاز شد. این دوره با ثبات نسبی سیاسی و اقتصادی در افغانستان همراه بود. اصلاحات اجتماعی و اقتصادی ادامه یافت، اما موانع فرهنگی و اجتماعی همچنان سد راه توسعه باقی ماندند. تلاش‌ها برای مدرن‌سازی کشور با چالش‌های داخلی و فشارهای خارجی مواجه گردید. در دوره قانون اساسی و دموکراسی، این موانع عمدتاً در قالب ساختارهای اجتماعی قبیله‌ای و هنجارهای مذهبی بروز یافتند. اصلاحات اقتصادی و اجتماعی، به‌ویژه در حوزه حقوق زنان و آموزش، با مقاومت شدید اقشار سنتی جامعه روبه‌رو شد. تغییرات فرهنگی نیز به دلیل فقدان حمایت کامل نهادهای مذهبی و سنتی، به‌سختی پیش می‌رفت (Pamirzad, 2024, pp. 87-88). پس از کودتای سفید سردار محمد داود خان در سال ۱۳۵۲ و سپس کودتای نیروهای چپ‌گرا، مشهور به احزاب خلق و پرچم و تحت حمایت اتحاد جماهیر شوروی

سابق، فرایند مدرنیزاسیون دوره ظاهرشاه متوقف شد و افغانستان وارد مرحله‌ای از بی‌ثباتی، خشونت و حضور پررنگ نیروهای سنت‌گرا گردید. حمله شوروی در سال ۱۹۷۹ شرایط ویژه‌ای را برای کشور ایجاد کرد. در این دوره، افغانستان با بحران‌های سیاسی، جنگ‌های داخلی و مداخلات خارجی مواجه شد. اصلاحات اجتماعی و فرهنگی به حاشیه رانده شدند و جامعه بیش از پیش درگیر بحران‌های امنیتی و سیاسی گردید (Amani, 2019, pp. 45-47).

مرحله دیگری از فرایند مدرنیزاسیون در افغانستان با حضور گسترده جامعه جهانی تحت رهبری ایالات متحده آمریکا در دو دهه نخست قرن بیست و یکم (۲۰۰۱-۲۰۲۱) شکل گرفت. در این دوره، با حمایت کشورهای خارجی دستاوردهای قابل توجهی در عرصه مدرنیزاسیون حاصل شد. با این حال، در کنار پیشرفت‌ها، موانع فرهنگی و اجتماعی به دلیل بحران‌های سیاسی و جنگ‌های داخلی تشدید گردید. شرایط جنگی و ناامنی، گسترش فساد، بیرونی بودن اصلاحات و مقاومت گروه‌های مذهبی-سنتی، اجرای سیاست‌های اصلاحی و فرهنگی را محدود ساخت و در برخی موارد حتی نتایج معکوس به همراه داشت (Pamirzad, 2014).

موانع فرهنگی- اجتماعی در هر یک از دوره‌های تاریخی افغانستان تأثیرات عمیقی بر روند توسعه این کشور داشته‌اند. این موانع موجب شدند بسیاری از برنامه‌های اصلاحی و توسعه‌ای به نتیجه نرسند و افغانستان نتواند به شکلی پایدار و مؤثر به سوی مدرنیزاسیون حرکت کند. در نتیجه، این کشور همواره در کشاکش میان دو نیروی سنت و مدرنیته قرار داشته و همین تقابلهای فرایند مدرنیزاسیون را با پیچیدگی‌های فراوان مواجه ساخته است. هرچند در دوره‌های مختلف تاریخی، از جمله سلطنت شاه امان‌الله خان، دوره دموکراسی محمد ظاهرشاه و جمهوری اخیر، اصلاحات گسترده‌ای برای نوسازی افغانستان انجام شد، اما این تلاش‌ها به دلیل وجود موانع فرهنگی و اجتماعی همچون ساختار قبیله‌ای و نفوذ نیروهای مذهبی با شکست روبه‌رو گردید. شکست‌های مکرر در نوسازی و بازسازی

افغانستان، به‌ویژه در جمهوری پس از سال ۲۰۰۱، نشان‌دهنده مشکلات عمیق در تطبیق این فرایند در جامعه‌ای با ویژگی‌های خاص فرهنگی و اجتماعی است. این مشکلات به‌ویژه در حوزه آموزش، حقوق زنان و ایجاد ساختار اجتماعی یکپارچه آشکار شدند. بنابراین، بررسی موانع فرهنگی- اجتماعی مدرنیزاسیون در افغانستان اهمیت فراوان دارد؛ زیرا این موانع نه تنها مانع پیشرفت اقتصادی و اجتماعی شده‌اند، بلکه نقش مهمی در شکل‌دهی به هویت ملی و فرهنگی مردم افغانستان ایفا کرده‌اند. برای درک بهتر چالش‌های امروز افغانستان و یافتن راه‌های بهبود وضعیت، لازم است این موانع به‌دقت تحلیل شوند. از این رو، پژوهش حاضر قصد دارد موانع فرهنگی و اجتماعی موجود در فرایند مدرنیزاسیون افغانستان را بررسی کرده و نشان دهد که چگونه تقابل سنت و مدرنیته در تاریخ معاصر این کشور، به شکست بسیاری از تلاش‌ها برای نوسازی انجامیده است.

در این راستا، مطالعه حاضر بر تحولات تاریخی و تأثیرات آن‌ها بر روند مدرنیزاسیون افغانستان تمرکز خواهد داشت تا عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی مؤثر در این ناکامی‌ها تحلیل گردد. هدف اصلی این تحقیق، بررسی و تحلیل موانع فرهنگی و اجتماعی مدرنیزاسیون در افغانستان است. با مطالعه تاریخ معاصر، این پژوهش می‌کوشد عواملی را شناسایی و تحلیل کند که موجب شکست یا ناتوانی در تحقق کامل اهداف مدرنیزاسیون شده‌اند. همچنین نشان خواهد داد که چگونه مقاومت‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، در کنار ضعف‌های ساختاری حکومت‌های مختلف، فرایند مدرنیزاسیون را با چالش‌های جدی مواجه کرده است. در نهایت، پرسش اصلی تحقیق چنین است: موانع فرهنگی- اجتماعی تحقق مدرنیزاسیون در افغانستان چه بوده‌اند و چگونه عمل کرده‌اند؟

پیشینه تحقیق

سردار نیا و حسینی (Sardarnia and Hooseini, 2014) در پژوهشی با عنوان «چالش‌های اجتماعی دولت‌سازی در افغانستان» به شواهد تاریخی مربوط به

چالش‌های اجتماعی دولت‌سازی در این کشور، از جمله شکاف‌های قومی و بحران هویت، اشاره کرده‌اند. آنان همچنین بر نقش مخرب طالبان و فرقه‌گرایی در روند دولت‌سازی تأکید می‌کنند. این عوامل نشان‌دهنده موانع اجتماعی و فرهنگی‌ای هستند که فرایند مدرنیزاسیون در افغانستان را به‌طور جدی محدود ساخته‌اند. هاشمی (Hashemi, 2022) در پژوهشی با عنوان «رهیافت تاریخی شناسایی عوامل بحران و نظم‌ناپذیری سیاسی در افغانستان معاصر» به بررسی مسئله نظم‌ناپذیری سیاسی در افغانستان پرداخته و بر تضادهای فرهنگی و هویتی و تأثیر آن‌ها بر فرایند مدرنیزاسیون تأکید می‌کند. هویت‌های فرهنگی و تقابل سنت و تجدد از مهم‌ترین موانع در مسیر مدرنیزاسیون و گذار به نظم جدید در افغانستان به شمار می‌روند. شفیع (Shafiee, 2023) در تحقیق خود با عنوان «مسائل و روندهای استراتژیک در افغانستان» به مسائل کلیدی افغانستان در سال ۱۴۰۲ اشاره کرده و به‌طور خاص بر موانع فرهنگی و اجتماعی، از جمله سیاست‌های قومی و فرهنگ قبیله‌ای، تأکید دارد که از اصلی‌ترین موانع در روند مدرنیزاسیون و توسعه افغانستان محسوب می‌شوند. سهرک (Suhrke, 2007) نیز در پژوهش خود با عنوان «برنامه بازسازی پس از جنگ در افغانستان» به چالش‌های اجتماعی در پروژه بازسازی افغانستان پس از جنگ پرداخته و به تنش‌های اجتماعی و فرهنگی ناشی از تلاش‌های مدرنیزاسیون اشاره می‌کند. این مطالعه به‌روشنی نشان می‌دهد که فشارهای فرهنگی-اجتماعی می‌توانند فرایند مدرنیزاسیون را پیچیده و چالش‌برانگیز سازند.

در جمع‌بندی پیشینه‌های تحقیق می‌توان گفت که اغلب مطالعات بر تأثیرات منفی بحران‌های هویتی، شکاف‌های قومی، فساد دولتی و سیاست‌های سنتی و قبیله‌ای بر فرایندهای دولت‌سازی و مدرنیزاسیون در افغانستان تأکید داشته‌اند. بسیاری از این پژوهش‌ها به‌وضوح نشان داده‌اند که افغانستان به دلیل مشکلات ساختاری، فرهنگی و اجتماعی از دستیابی به یک نظام دموکراتیک و مدرن

بازمانده است. در این تحقیقات، نقش طالبان و فرقه‌گرایی در تضعیف نهادهای دولتی، همچنین چالش‌های ناشی از تنش‌های فرهنگی و فشارهای اجتماعی بر فرایند مدرنیزاسیون، به‌عنوان موانع اصلی شناسایی شده‌اند. با این حال، یکی از جنبه‌هایی که کمتر به‌طور جامع مورد بررسی قرار گرفته، تأثیر همزمان و متقابل عوامل فرهنگی و اجتماعی در هر دو سطح ملی و محلی است. در بسیاری از موارد، نگاه‌ها بیشتر بر موانع فرهنگی به‌صورت جزئی و منفک از سایر ابعاد توسعه‌ای متمرکز بوده و کمتر به تحلیل‌های مقایسه‌ای میان مناطق مختلف یا بررسی‌های عمیق‌تر از دامنه تأثیرگذاری این موانع در بلندمدت پرداخته شده است.

نوآوری تحقیق حاضر در این زمینه می‌تواند در یکپارچه‌سازی رویکردهای فرهنگی، اجتماعی و سیاسی به‌صورت همزمان و در سطوح مختلف باشد. در حالی که بیشتر مطالعات موجود به بررسی تک‌بعدی چالش‌های مدرنیزاسیون پرداخته‌اند، این پژوهش با بهره‌گیری از تحلیل‌های چندجانبه و عمیق‌تر، به دنبال شناسایی روابط پیچیده میان موانع فرهنگی و فرایندهای مدرنیزاسیون در افغانستان است. هدف آن، فراتر رفتن از تمرکز صرف بر شکاف‌های قومی یا سیاست‌های قبیله‌ای و بررسی اثرات تعامل این عوامل بر بازسازی اجتماعی و نهادسازی در کشور است. این رویکرد نوین نه‌تنها به درک بهتر پیچیدگی‌های موجود در مسیر مدرنیزاسیون کمک خواهد کرد، بلکه می‌تواند زمینه‌ساز ارائه راهکارهایی برای مقابله با این چالش‌ها در آینده باشد. بنابراین، نوآوری تحقیق حاضر در فهم پویایی‌های چندوجهی و پیشنهاد روش‌های جامع‌تر و پایدارتر برای توسعه اجتماعی و سیاسی افغانستان نهفته است.

مبانی و چارچوب مفهومی

پیش از هر چیز باید تأکید کرد که تحلیل و بررسی موانع فرهنگی-اجتماعی مدرنیزاسیون در افغانستان نیازمند درک مفاهیم بنیادین مرتبط با مدرنیته، مدرنیزاسیون و مدرنیسم است؛ مفاهیمی که در بسترهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی شکل گرفته‌اند. هر یک از این مفاهیم ابعاد خاص

خود را دارند و برای فهم چالش‌های پیش‌روی افغانستان در مسیر نوسازی و مدرن‌سازی باید به‌طور همزمان مورد توجه قرار گیرند. مدرنیته به‌عنوان یک دوره تاریخی به تحولات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی اشاره دارد که نخست در اروپا و در قرن هجدهم با ظهور اندیشه‌های روشنگری آغاز شد. این دوره نشان‌دهنده گذار از تفکرات سنتی به سوی دموکراسی، برابری و آزادی است. مدرنیته همچنین به‌عنوان تحولی در خودآگاهی انسانی شناخته می‌شود؛ تحولی که در آن فرد به‌طور آگاهانه جایگاه خود را در تاریخ و جهان تعیین می‌کند (Beshiriyeh, 2003).

در افغانستان، پذیرش مدرنیته در تقابل با سنت‌های دیرینه با موانعی همچون بحران هویتی، فشارهای قومی و دینی و تأثیرات منفی جنگ‌ها و بحران‌ها همراه بوده است. از این رو، چالش‌های مدرنیزاسیون در این کشور در سطح فردی و جمعی بیشتر به تنگناهایی در برابر تغییرات فکری و اجتماعی مربوط می‌شود. مدرنیزاسیون به تحولاتی تکنولوژیک و صنعتی در جوامع اشاره دارد که معمولاً به گسترش زیرساخت‌ها و صنایع جدید مانند حمل‌ونقل، بهداشت و آموزش منجر می‌شود. این فرایند از قرن هفدهم در اروپا آغاز شد و سپس به سایر نقاط جهان، از جمله آسیا و آفریقا، گسترش یافت. در افغانستان، عواملی مانند فقدان زیرساخت‌های مناسب، ضعف نظام آموزشی و بهداشتی و فشارهای اجتماعی و اقتصادی موجب کندی این فرایند شده‌اند (Amani, 2019). افغانستان به دلیل مشکلات ساختاری، تأثیر بحران‌ها و فشارهای فرهنگی نتوانسته است به‌طور کامل از مزایای مدرنیزاسیون بهره‌مند شود. در عین حال، یکی از مهم‌ترین موانع مدرنیزاسیون در کشورهای جهان سوم، به‌ویژه افغانستان، مشکلات فرهنگی و اجتماعی است. جامعه‌شناسان مکتب نوسازی بر این باورند که عقب‌ماندگی فرهنگی و اجتماعی از دلایل اصلی عدم پیشرفت در این کشورهاست. به عبارت دیگر، نهادهای سنتی مانند خانواده‌های قبیله‌ای، نظام‌های دینی و اعتقادات مذهبی می‌توانند به‌عنوان موانع اصلی پذیرش

تغییرات مدرن عمل کنند. در افغانستان، تأثیر ساختارهای سنتی و فرهنگی در حوزه‌های مختلف اجتماعی، از جمله سیاست، اقتصاد و آموزش، همچنان محسوس است. این ساختارهای سنتی مانع از پذیرش سریع نوآوری‌های مدرن، به‌ویژه دموکراسی، حقوق بشر و آزادی‌های فردی می‌شوند. مدرنیسم به‌عنوان یک جنبش فرهنگی و هنری در واکنش به تحولات مدرنیته شکل گرفت. این جنبش تلاش داشت از نظر فرهنگی به تحولات مدرن پاسخ دهد و گاه با انتقاد از جنبه‌های مختلف مدرنیته، به‌ویژه در حوزه‌های هنری، فلسفی و اجتماعی، در برابر آن مقاومت کند (Côté, 2023, pp. 79). در افغانستان، هرچند فرایند مدرنیزاسیون به‌صورت عینی قابل مشاهده است، واکنش‌های فرهنگی و اجتماعی به این تحولات، به‌ویژه در مناطق روستایی و سنتی، محدودیت‌های جدی برای پذیرش تغییرات ایجاد کرده‌اند. علاوه بر این، موانع روانی و فرهنگی، مانند تقابل میان باورهای مذهبی و سکولاریسم مدرنیته، نقش مهمی در کندی فرایند نوسازی ایفا کرده‌اند. نظریه‌های متعددی می‌توانند پشتوانه نظری این تحقیق باشند؛ اما در میان آن‌ها، مکتب نوسازی که به‌ویژه در نیمه قرن بیستم در ارتباط با کشورهای جهان سوم مطرح شد، ارتباط نزدیک‌تری با پارادایم این پژوهش دارد. این مکتب بر این باور بود که توسعه اقتصادی و اجتماعی در کشورهای جهان سوم تنها با پذیرش الگوهای غربی و نوسازی نظام‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی امکان‌پذیر است. این رویکرد با تأکید بر کنار گذاشتن ارزش‌های سنتی و پذیرش فرهنگ و ساختارهای مدرن، نوسازی را فرایندی یک‌جانبه و غیرقابل توقف معرفی می‌کرد (So, 2018). در افغانستان، این نظریه می‌تواند چارچوبی تحلیلی برای بررسی موانع نوسازی به شمار آید؛ زیرا فرایند نوسازی در این کشور نه تنها با مشکلات ساختاری، بلکه با تقابل‌های فرهنگی و اجتماعی نیز مواجه است.

نظریه اشاعه نوآوری‌های اورت راجرز یکی از مهم‌ترین چارچوب‌ها برای تبیین پذیرش نوآوری‌ها در جوامع به شمار

می‌رود. بر اساس این نظریه، فرایند پذیرش نوآوری‌ها در پنج مرحله انجام می‌شود: آگاهی (دانش)، ترغیب، تصمیم‌گیری، به‌کارگیری و تأیید. در افغانستان، نبود آگاهی کافی از فواید نوآوری‌ها، ضعف در انتقال اطلاعات و بی‌اعتمادی نسبت به منابع خارجی مانع موفقیت در مرحله نخست (آگاهی) می‌شود. افزون بر این، نگرش‌های منفی نسبت به فرایندهای مدرنیزاسیون، به‌ویژه در مناطق روستایی و قبیله‌ای، به دلیل تضادهای فرهنگی، مذهبی و سیاسی، مانع پذیرش نوآوری‌ها در مراحل ترغیب و تصمیم‌گیری می‌گردد. به‌طور کلی، ضعف در پذیرش نوآوری‌ها در افغانستان را می‌توان ناشی از مشکلات اساسی در هر پنج مرحله دانست (Rogers, Singhal, & Quinlan, 2014).

همچنین نظریه اشاعه نوآوری‌های اورت راجرز یکی از مهم‌ترین چارچوب‌های تبیین پذیرش نوآوری‌ها در یک جامعه است. طبق این نظریه، پذیرش نوآوری‌ها در پنج مرحله انجام می‌شود: آگاهی (دانش)، ترغیب، تصمیم‌گیری، به‌کارگیری و تأیید (Rogers, Singhal, & Quinlan, 2014). در افغانستان، عدم آگاهی کافی از فواید نوآوری‌ها، مشکلات در انتقال اطلاعات و بی‌اعتمادی نسبت به منابع خارجی مانع از موفقیت در مرحله اول (آگاهی) می‌شود. علاوه بر این، نگرش‌های منفی نسبت به فرایندهای مدرنیزاسیون به‌ویژه در مناطق روستایی و قبیله‌ای، به علت تضادهای فرهنگی، مذهبی و سیاسی، مانع از پذیرش نوآوری‌ها در مرحله ترغیب و تصمیم‌گیری می‌گردد به‌طور کلی، ضعف در پذیرش نوآوری‌ها در افغانستان را می‌توان ناشی از مشکلات اساسی در این پنج مرحله دانست. راجرز پنج ویژگی اساسی را برای پذیرش نوآوری‌ها معرفی کرده است: مزیت نسبی، سازگاری، پیچیدگی، سنجش‌پذیری و مشاهده‌پذیری. در افغانستان، بسیاری از نوآوری‌ها از منظر مزیت نسبی برای مردم جذابیت نداشته‌اند. سنت‌ها و باورهای فرهنگی عمیق در جامعه، بسیاری از نوآوری‌ها را ناسازگار با نیازها و ارزش‌های موجود تلقی می‌کنند. پیچیدگی بالای نوآوری‌ها و

ناتوانی در ارزیابی دقیق آن‌ها پیش از اجرا نیز از موانع عمده پذیرش نوآوری‌ها در این کشور به شمار می‌رود. در نتیجه، بسیاری از پروژه‌ها به دلیل عدم تطابق با ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی مردم و همچنین فقدان ارزیابی‌های علمی و تجربی با شکست مواجه شده‌اند. (Rogers, Singhal, & Quinlan, 2014).

نظریه نزاع‌های قومی در افغانستان، که از ویژگی‌های برجسته ساختار اجتماعی این کشور به شمار می‌رود، موانع قابل توجهی در مسیر موفقیت فرایندهای مدرنیزاسیون ایجاد کرده است. ساختار قبیله‌ای افغانستان با روابط پیچیده و سلسله‌مراتبی مبتنی بر وفاداری‌های قبیله‌ای، فرایندهای مدرنیزاسیون را در تقابل با این ساختارهای اجتماعی قرار می‌دهد. در این زمینه، برنامه‌های نوسازی غالباً به‌صورت بالا به پایین اجرا شده‌اند و بسیاری از رهبران محلی، که نقش برجسته‌ای در جوامع خود دارند، در برابر تغییرات مقاومت جدی نشان داده‌اند. این مقاومت، ناشی از ترس نسبت به تهدید هویت و ارزش‌های قبیله‌ای و اجتماعی، مانع پذیرش نوآوری‌ها گردیده است. (Sajadi, 2001). نزاع‌های قومی و درگیری‌های داخلی که به‌شدت بر جامعه افغانستان تأثیر گذاشته‌اند، موجب بی‌ثباتی سیاسی و اجتماعی شده و در نهایت به شکست برنامه‌های مدرنیزاسیون انجامیده‌اند. این درگیری‌ها نه تنها منابع مالی و زیرساخت‌ها را هدر داده‌اند، بلکه اعتماد و همکاری میان اقوام مختلف افغانستان را نیز تضعیف کرده‌اند. در شرایطی که بسیاری از گروه‌ها با مسائل امنیتی و دغدغه‌های بقا مواجه‌اند، فرایندهای توسعه و مدرنیزاسیون به اولویت‌های پایین‌تر تنزل یافته‌اند. (Firozi et al, 2023). با این حال، بسیاری از برنامه‌های مدرنیزاسیون در افغانستان بر اساس اولویت‌های جهانی و بین‌المللی طراحی شده‌اند، نه بر پایه نیازهای واقعی و محلی مردم این کشور. این عدم هم‌راستایی موجب شده است که بسیاری از پروژه‌های توسعه‌ای در برابر مقاومت‌های فرهنگی و اجتماعی مردم با شکست مواجه شوند. به‌ویژه در جوامع قبیله‌ای، که دارای هنجارها و

اولویت‌های خاص خود هستند، این ناهماهنگی‌ها سبب شده است بسیاری از نوآوری‌ها و برنامه‌ها نتوانند به‌طور مؤثر در بهبود وضعیت زندگی مردم نقش ایفا کنند.

در نهایت، نظریه‌های پسااستعماری، به‌ویژه در تحلیل تأثیرات فرهنگی و اجتماعی استعمار و ایدئولوژی‌های امپریالیستی، می‌توانند به درک موانع مدرنیزاسیون در افغانستان کمک کنند. افغانستان به‌عنوان کشوری که تحت تأثیر استعمار و نفوذ خارجی قرار داشته، با چالش‌های هویتی جدی روبه‌رو است. بسیاری از فرایندهای مدرنیزاسیون در این کشور به دلیل برجسب «غربی» و به‌ویژه در شرایط پس از جنگ‌های داخلی، با مقاومت‌های هویتی و فرهنگی مواجه شده‌اند. مطالعات پسااستعماری تأکید می‌کنند که هرگونه تلاش برای نوسازی باید به نیازهای محلی، ارزش‌ها و هویت‌های فرهنگی مردم افغانستان توجه داشته باشد تا این برنامه‌ها با شکست روبه‌رو نشوند (So, 2018).

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش با هدف تحلیل موانع فرهنگی- اجتماعی مدرنیزاسیون در افغانستان از منظر تاریخی انجام شده است. با توجه به ماهیت و هدف تحقیق، این مطالعه از نوع تحلیل تاریخی است؛ زیرا تمرکز آن بر بررسی و تحلیل عواملی است که در فرایند مدرنیزاسیون افغانستان مانع ایجاد کرده‌اند. از نظر هدف، این تحقیق توسعه‌ای محسوب می‌شود، چرا که به تحلیل پیچیدگی‌ها و تحولات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی می‌پردازد که روند مدرنیزاسیون در افغانستان را تحت تأثیر قرار داده‌اند. از لحاظ وسعت، این پژوهش پهنانگر است؛ زیرا تلاش شده است متغیرهای فرهنگی و اجتماعی مختلف در بستر زمانی تاریخ معاصر افغانستان بررسی شوند. این متغیرها شامل عناصر فرهنگی، اعتقادی، نظام‌های اجتماعی و هنجارهای اجتماعی هستند که در تاریخ معاصر افغانستان به‌عنوان موانع اصلی در برابر مدرنیزاسیون عمل کرده‌اند. برای درک ابعاد مختلف این موانع، منابع متنوعی همچون اسناد تاریخی، مقالات،

کتاب‌ها، گزارش‌ها و تحلیل‌های کارشناسی مورد استفاده قرار گرفته‌اند. جامعه آماری این پژوهش شامل منابع و مطالعات مرتبط با تاریخ معاصر افغانستان است که به‌ویژه بر تحولات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی از ابتدای قرن بیستم تاکنون تمرکز دارند. این منابع شامل اسناد تاریخی، مقالات، گزارش‌های رسمی و غیررسمی، خاطرات و تحلیل‌های مختلف درباره موانع فرهنگی- اجتماعی مدرنیزاسیون هستند. در فرایند گردآوری داده‌ها، این تحقیق از روش فیش‌برداری و تحلیل منابع اسنادی بهره برده است. داده‌ها با جست‌وجو و استخراج اطلاعات از کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و اسناد دولتی و غیردولتی به‌طور دقیق ثبت و کدگذاری شدند. در مرحله تحلیل داده‌ها، پژوهش حاضر از روش تحلیل مقوله‌ای استفاده کرده است. پس از دسته‌بندی داده‌ها، مقولات در چارچوب مفهومی تحقیق قرار گرفتند تا تحلیل‌های عمیق‌تری از روندهای تاریخی و موانع فرهنگی- اجتماعی مدرنیزاسیون ارائه شود.

مدرنیزاسیون دوره امانی و موانع آن

امان‌الله خان در راستای مدرنیزاسیون افغانستان، اقدامات مهمی در حوزه‌های مختلف انجام داد. یکی از نخستین اصلاحات او لغو برده‌داری و کار اجباری بود؛ اقدامی که با هدف کاهش نفوذ خوانین و ایجاد عدالت اجتماعی صورت گرفت. این اصلاحات، گرچه گامی اساسی در جهت تأمین حقوق انسانی محسوب می‌شد، اما در جامعه‌ای که به نیروی بردگان وابسته بود، با مقاومت‌های جدی روبه‌رو گردید (Rasouli, 2017). در حوزه فرهنگی، تأسیس مکاتب مدرن و اجباری کردن آموزش از مهم‌ترین اقدامات امان‌الله خان به شمار می‌رفت. او با استخدام معلمان خارجی و تدوین نظام آموزشی جدید، تلاش کرد نسل تازه‌ای از شهروندان آگاه را پرورش دهد. همچنین، تصویب قانون اساسی و اعلام نظام مشروطه اصولی چون تفکیک قوا و آزادی‌های مدنی را مطرح ساخت؛ اقدامی که با هدف ایجاد حکومتی قانون‌محور و فاصله گرفتن از استبداد انجام شد (Monib, 2024). از سوی دیگر، گسترش رسانه‌ها و

مطبوعات نیز از جمله تلاش‌های فرهنگی این دوره به شمار می‌رفت. امان‌الله خان با تأسیس نشریات و ترویج فرهنگ نوین، کوشید جامعه را با اندیشه‌های مدرن آشنا سازد. در همین راستا، تغییر در پوشش و سبک زندگی نیز از اقدامات او بود که به دلیل سرعت اجرا و فشار اجتماعی، با مخالفت‌های جدی اقشار سنت‌گرا روبه‌رو شد (Jalali, 2024). در کنار اصلاحات اجتماعی و فرهنگی، اقدامات اقتصادی همچون تأسیس کارخانه‌ها، بهبود زیرساخت‌ها و تلاش برای دستیابی به استقلال صنعتی نیز صورت گرفت. همچنین، سفرهای بین‌المللی امان‌الله خان با هدف معرفی افغانستان مدرن و بهره‌گیری از دستاوردهای کشورهای غربی، بخشی مهم از سیاست‌های او را تشکیل می‌داد (Sasanpour & Dorosti, 2011). با این همه، تلاش‌ها و فرایندهای مدرنیزاسیون در افغانستان با موانع فرهنگی - اجتماعی متعددی مواجه شدند. این موانع نه تنها به توقف اصلاحات و سلطه عناصر سنتی - قبیله‌ای انجامید، بلکه سقوط نظام امانی و فرار امان‌الله خان را نیز در پی داشت. یکی از موانع اساسی در برابر اصلاحات او، رویکرد مبتنی بر ناسیونالیسم قومی بود. تأکید بر وحدت ملی و هویت «افغان» در میان اقوام مختلف احساس تهدید ایجاد کرد و به جای انسجام اجتماعی، موجب شکاف‌های تازه گردید. افزون بر این، تقلید سطحی از مدرنیته غربی بدون توجه به زیرساخت‌های فرهنگی و اجتماعی، اصلاحات را از حمایت عمومی محروم ساخت و آن را سطحی و ناپایدار جلوه داد. (Andishmand, 2014).

از سوی دیگر، بیرونی بودن اصلاحات - یعنی اجرای تغییرات بدون توجه به نیازهای واقعی جامعه - سبب مقاومت گسترده شد. مردم این اصلاحات را تهدیدی برای سنت‌ها و ارزش‌های بومی خود تلقی می‌کردند. افزون بر این، نادیده گرفتن اقتدار سنتی سران قبایل و رهبران محلی واکنش شدید آنان را علیه دولت برانگیخت، زیرا اصلاحات ساختارهای قدرت قبیله‌ای را تضعیف می‌کرد (Rasouli, 2016). یکی دیگر از موانع جدی، مخالفت شدید علما و

روحانیون بود. اصلاحاتی همچون تغییر در پوشش و آزادی زنان با مقاومت مذهبی روبه‌رو شد، زیرا این تغییرات از سوی آنان برخلاف ارزش‌های اسلامی تلقی می‌گردید. افزون بر این، ناآگاهی شاه و مشاورانش از واقعیت‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه موجب شد اصلاحات عمدتاً به نخبگان شهری محدود شود و اقشار روستایی و سنت‌گرا نادیده گرفته شوند. (Monib, 2024).

در کنار عوامل داخلی، دخالت قدرت‌های خارجی - به‌ویژه نفوذ بریتانیا در مرزهای شرقی - نقش مهمی در شکست اصلاحات ایفا کرد. بریتانیا با حمایت از مخالفان امان‌الله خان، بحران‌های داخلی را تشدید نمود و زمینه فروپاشی اصلاحات را فراهم ساخت (Sasanpour & Dorosti, 2011). علاوه بر این، نبود نهادهای پایدار برای اجرای اصلاحات، باعث شد تغییرات فرهنگی و اجتماعی عمق نیابد و به سرعت با مقاومت عمومی روبه‌رو شود (Andishmand, 2014). همچنین، فقر اقتصادی و وابستگی دولت به کمک‌های خارجی مانعی جدی در برابر مدرنیزاسیون به شمار می‌رفت. بسیاری از مردم به دلیل مشکلات معیشتی توان پذیرش اصلاحات را نداشتند و نبود یک طبقه متوسط توسعه‌یافته، فرایند نوسازی را دشوارتر می‌کرد. افزون بر این، انزوای استراتژیک افغانستان و فقدان همکاری اقتصادی با سایر کشورها منابع مالی دولت را محدود ساخت و اجرای اصلاحات را با دشواری‌های بیشتری روبه‌رو کرد (Gregoryian, 1988). در نهایت، سرعت بالای اصلاحات بدون توجه به شرایط اجتماعی و نارضایتی گروه‌های قدرتمند، به مقاومت‌های گسترده انجامید. شورش‌های سنت‌گرایان در سال ۱۹۲۹ نشان داد که اصلاحات بدون حمایت مردمی و پشتوانه نهادهای قوی، پایدار نخواهد بود. این عوامل در نهایت موجب سقوط دولت امان‌الله خان و ناکامی تلاش‌های مدرنیزاسیون او گردید (Rasouli, 2016).

مدرنیزاسیون دوره ظاهرخانی و موانع آن

دوره سلطنت ظاهرشاه (۱۹۳۳-۱۹۷۳)، به‌ویژه دهه ۱۹۶۰، به‌عنوان یکی از دوره‌های کلیدی در مدرنیزاسیون افغانستان شناخته می‌شود. این دوران، که به «دهه دموکراسی» شهرت دارد، با ثبات نسبی سیاسی و آغاز اصلاحات گسترده اجتماعی و فرهنگی همراه بود. از مهم‌ترین اقدامات این دوره، تدوین قانون اساسی ۱۹۶۴ بود که با ایجاد پارلمان و کاهش تمرکز قدرت، زمینه مشارکت عمومی را فراهم ساخت (Farhang, 1992). تحولات آموزشی نیز از دیگر اقدامات مهم این دوره به شمار می‌رفت. تأسیس مدارس مدرن، به‌ویژه برای دختران، و گسترش آموزش عالی با ایجاد دانشگاه کابل، موجب ارتقای سطح سواد و پرورش نخبگان گردید (Gregoryian, 1988). در عرصه سیاسی، ظاهرشاه فعالیت احزاب و رسانه‌ها را گسترش داد و با حمایت از آزادی مطبوعات، زمینه بحث‌های اجتماعی و فرهنگی را فراهم کرد (Rawan Farhadi, 2008).

توسعه زیرساخت‌های فرهنگی نیز از دیگر تلاش‌ها برای مدرنیزاسیون در این دوره به شمار می‌رفت. ایجاد مراکز فرهنگی و هنری، علاوه بر ترویج هنرهای مدرن، به تقویت هویت ملی کمک کرد. در حوزه اجتماعی، اصلاحات مربوط به زنان با گسترش آموزش و اشتغال، جایگاه آنان را در جامعه ارتقا داد؛ هرچند این تغییرات با مقاومت جدی سنت‌گرایان روبه‌رو شد (Eslami & Rahimi, 2024). بهبود ارتباطات و حمل‌ونقل نیز با تسهیل ارتباط بین مناطق مختلف، به تبادل ایده‌های مدرن کمک کرد (Gregoryian, 1988). در مجموع، دوره سلطنت ظاهرشاه را می‌توان نقطه عطفی در مدرنیزاسیون اجتماعی و فرهنگی افغانستان دانست. هرچند این اصلاحات به دلیل محدودیت‌های ساختاری و مقاومت‌های داخلی به ثمر کامل نرسید، اما بنیان‌های مهمی برای توسعه آینده کشور فراهم گردید.

این دوره نیز با موانع و چالش‌هایی در مسیر تحقق و نهادینه‌شدن فرایندهای مدرنیزاسیون همراه بود. از یک سو،

ساختارهای سنتی قبیله‌ای و اجتماعی مانع پذیرش مفاهیم مدرن همچون دموکراسی و آزادی‌های مدنی گردیدند (Anin, 2005). همچنین، فقر اقتصادی و بحران‌های مکرر، از جمله خشکسالی‌های دهه ۱۹۶۰، انگیزه حمایت از اصلاحات را کاهش داد و زمینه را برای مخالفت‌های سیاسی فراهم کرد (Barfield, 2010). در کنار اینها پایین بودن سطح سواد و آگاهی عمومی نیز اجرای اصلاحات را دشوار کرد، زیرا بسیاری از مردم توان درک و پذیرش تغییرات نوگرایانه را نداشتند (Eslami & Rahimi, 2024). از سوی دیگر، ساختار قدرت سنتی و نفوذ اربابان محلی، که از اصلاحات احساس خطر می‌کردند، به مقابله با تغییرات پرداختند (Anin, 2005). گروه‌های مذهبی و سنت‌گرا، با تبلیغات منفی، اصلاحات را تهدیدی علیه دین و فرهنگ معرفی کردند و موجب کاهش حمایت مردمی از این تغییرات شدند (Barfield, 2010). همچنین، فقدان نهادهای مستقل و ضعف در نهادسازی باعث شد اصلاحات به جای اینکه از دل جامعه شکل بگیرند، از بالا تحمیل شوند و در نتیجه مشروعیت خود را از دست بدهند (Gregoryian, 1988). تعارض میان نخبگان نوگرا و سنت‌گرایان نیز موجب تنش‌های سیاسی شد و به جای همکاری، اختلافات را تشدید کرد (Anin, 2005). در کنار این عوامل، دخالت‌های خارجی، به‌ویژه در فضای رقابت جنگ سرد، از طریق حمایت از مخالفان و اعمال فشارهای سیاسی، اجرای اصلاحات را دشوارتر کرد (Barfield, 2010). با این همه، رویکرد تدریجی اما ناکارآمد ظاهرشاه در اجرای اصلاحات، بدون داشتن برنامه‌ای جامع و بلندمدت، موجب تضعیف تغییرات شد و نارضایتی عمومی را افزایش داد. در نهایت، کودتای ۱۹۷۳ و سقوط سلطنت، فرایند اصلاحات را متوقف کرد و افغانستان را وارد دوره‌ای از ناآرامی‌های سیاسی و اجتماعی کرد. به طور کلی، ترکیبی از موانع داخلی (فقر، بی‌سوادی، ساختارهای سنتی، عدم اجماع نخبگان) و عوامل خارجی (دخالت‌های بین‌المللی، رقابت‌های جنگ

سرد) باعث شکست مدرنیزاسیون در این دوره شد و کشور را بار دیگر درگیر بحران‌های ناشی از این ناکامی کرد.

مدرنیزاسیون دوره جمهوریت اخیر (۲۰۲۱-۲۰۰۱) و موانع آن

پس از سه دهه جنگ، موافقت‌نامه بُن (۲۰۰۱) زمینه‌ساز تشکیل دولت جدید و ایجاد ساختارهای دموکراتیک در افغانستان گردید. این توافق، افزون بر پایان دادن به جنگ‌های داخلی، مسیر را برای شکل‌گیری حکومتی مشارکتی و چندقومیتی هموار ساخت و به رسمیت شناختن حقوق اقوام و هویت ملی جدید را در دستور کار قرار داد ([Eslami & Rahimi, 2024](#)). جامعه جهانی، به‌ویژه ایالات متحده، تلاش کرد از طریق جهادزدایی و کاهش نفوذ گروه‌های مذهبی، ارزش‌های سکولار و لیبرال را ترویج کند. برنامه‌های بین‌المللی بر بهبود حقوق بشر، گسترش آموزش، ارتقای بهداشت و حمایت از زنان تمرکز داشتند. با این حال، تعصبات فرهنگی و ساختار مردسالارانه مانع از نهادینه‌شدن بسیاری از این اصلاحات گردید. حقوق زنان یکی از محورهای اصلی اصلاحات بود؛ تأسیس وزارت زنان، مشارکت آنان در لویه‌جرگه‌ها و مجلس نمایندگان، و افزایش حضور اجتماعی زنان، نشانه‌های تحول در جایگاه آنان محسوب می‌شد. با وجود این، موانع فرهنگی و اجتماعی همچنان چالش‌های بزرگی در مسیر تحقق برابری جنسیتی ایجاد کردند ([Farzam, 2023](#)). در کنار این اصلاحات، جامعه مدنی افغانستان نیز تقویت گردید. نهادهای غیردولتی و آزادی‌های مدنی گسترش یافتند و به‌تدریج وابستگی جامعه به ساختارهای سنتی قدرت کاهش پیدا کرد. تصویب قانون اساسی جدید (۲۰۰۴)، برگزاری انتخابات ریاست‌جمهوری و پارلمانی (۲۰۰۴-۲۰۰۵)، و تلاش برای ایجاد حکومتی دموکراتیک از دیگر اقدامات مهم این دوره به شمار می‌رفتند ([Safari, 2010](#)). افغانستان در این دوره از یک کشور منزوی به عضوی فعال در جامعه بین‌المللی تبدیل گردید. دریافت کمک‌های جهانی، پایبندی به حقوق بشر و گسترش تعاملات دیپلماتیک، جایگاه این کشور را در عرصه بین‌المللی تقویت کرد ([Farzam, 2023](#)).

با وجود پیشرفت‌های اجتماعی و فرهنگی، چالش‌های ساختاری، سنت‌های ریشه‌دار و تحولات سیاسی مانع از پایداری بسیاری از این اصلاحات گردید. با این همه، در دوره جمهوری (۲۰۰۱-۲۰۲۱) نیز فرایندهای مدرنیزاسیون به دلایل گوناگون با شکست مواجه شد. یکی از مهم‌ترین عوامل، تقلب گسترده در انتخابات ریاست‌جمهوری سال‌های ۲۰۰۹، ۲۰۱۴ و ۲۰۱۸ بود که اعتماد عمومی به نهادهای دموکراتیک را کاهش داد و مشروعیت دولت‌ها را تضعیف کرد ([Monib, 2024](#)). ضعف در اصلاحات انتخاباتی و عدم مشارکت واقعی اقوام مختلف در قدرت موجب شد دولت‌های منتخب نتوانند نماینده همه گروه‌های اجتماعی افغانستان باشند و کشور همچنان از دستیابی به یک نظام دموکراتیک پایدار محروم بماند. یکی دیگر از عوامل مهم شکست مدرنیزاسیون، نبود مشارکت عادلانه اقوام در ساختارهای حکومتی بود. پس از سقوط طالبان، حکومت مرکزی عمدتاً در اختیار گروه‌های خاصی قرار گرفت که بیش از یک یا دو قوم اصلی کشور را نمایندگی نمی‌کردند. این وضعیت نارضایتی شدید در میان اقوام هزاره، تاجیک و ازبک را برانگیخت و تلاش‌های ملت‌سازی را با چالش جدی مواجه ساخت. عامل دیگر، نفوذ گسترده کشورهای خارجی در امور داخلی افغانستان بود. بسیاری از نهادهای جامعه مدنی، احزاب سیاسی و رسانه‌ها به دلیل وابستگی به کمک‌های خارجی استقلال خود را از دست دادند و عملاً به مجریان برنامه‌های قدرت‌های بین‌المللی تبدیل شدند ([Firozi et al, 2023](#)). این وضعیت موجب شد که فرهنگ سیاسی مدرن و دموکراسی واقعی در کشور نهادینه نگردد. فساد گسترده در دولت و نهادهای مختلف افغانستان نیز یکی دیگر از موانع اصلی مدرنیزاسیون به شمار می‌رفت. بسیاری از پروژه‌های توسعه‌ای به دلیل فساد مالی و اداری ناتمام باقی ماندند و منابع دولتی و کمک‌های خارجی به‌طور نادرست مصرف شدند ([International Organization for Corruption Assessment, 2020](#)). فساد چنان در جامعه افغانستان نهادینه شده بود

که به هنجاری پذیرفته شده تبدیل شد و دولت را از ایجاد اصلاحات بنیادی بازداشت.

ساختار قبیله‌ای نیز تأثیر قابل توجهی بر شکست فرایندهای مدرنیزاسیون داشت. با وجود تلاش‌ها برای ترویج دموکراسی، سنت‌های قبیله‌ای همچنان بر روابط سیاسی و اجتماعی حاکم بود و این امر مانع از شکل‌گیری دولت ملی و مدرن گردید. افزون بر این، توافقات خارجی - به‌ویژه توافق آمریکا با طالبان در سال ۲۰۲۰ موجب تضعیف دولت مرکزی و سقوط سریع نظام جمهوری در سال ۲۰۲۱ شد. از دیگر چالش‌های اساسی، بحران هویت ملی و نبود انسجام قومی بود. با وجود تلاش‌های گوناگون برای ایجاد یک هویت ملی مشترک، افغانستان همچنان درگیر شکاف‌های قومی و هویتی باقی ماند. این فقدان انسجام سبب شد هیچ دولتی در تاریخ معاصر افغانستان نتواند حمایت همه گروه‌های اجتماعی را جلب کند و کشور همواره با بی‌ثباتی سیاسی مواجه باشد (Firozi et al, 2023). در نهایت، ناتوانی در ایجاد نهادهای حکومتی پایدار و مستقل، ضعف در مدیریت بحران‌های امنیتی، اقتصادی و اجتماعی، و تداوم رقابت‌های قومی موجب شد فرایندهای مدرنیزاسیون به سرانجام مطلوبی نرسد. ساختار قبیله‌ای و تمرکز قدرت در دست یک قوم خاص، همراه با رقابت‌های قومی و فقدان فرهنگ مشارکتی، چالش‌های اساسی برای دولت‌سازی مدرن در افغانستان برجای گذاشته است (Pamirzad, 2024). این مسائل همچنان در آینده سیاسی این کشور تأثیرگذار خواهند بود.

بحث و بررسی

مدرنیزاسیون در افغانستان طی سه دوره امانی، ظاهرشاهی و جمهوری اخیر با تلاش‌های گسترده‌ای همراه بود، اما موانع متعددی از جمله سنت‌های قبیله‌ای، مخالفت گروه‌های مذهبی و فشارهای خارجی مانع از تحقق پایدار آن گردید. در دوره امان‌الله خان، اصلاحات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی با هدف کاهش نفوذ سنت‌گرایان و توسعه نهادهای مدرن اجرا شد، اما مقاومت گسترده داخلی،

رویکرد سطحی به مدرنیته و مخالفت روحانیون و سران قبایل سقوط حکومت او را در پی داشت. دخالت بریتانیا، نبود حمایت مردمی و فقدان نهادهای پایدار نیز از دیگر عوامل ناکامی اصلاحات در این دوره بود.

دوره ظاهرشاه با اصلاحات تدریجی‌تری همراه بود که بر توسعه آموزش، گسترش آزادی‌های مدنی و تقویت نهادهای دموکراتیک تمرکز داشت. تصویب قانون اساسی ۱۹۶۴ و بهبود وضعیت زنان از جمله دستاوردهای این دوره به شمار می‌رفت. با این حال، محدودیت‌های ساختاری، ضعف نهادسازی، فقر گسترده و فشارهای خارجی مانع از تحقق کامل اصلاحات شدند. رقابت‌های سیاسی میان نخبگان سنت‌گرا و اصلاح‌طلب، همراه با مخالفت گروه‌های مذهبی، موجب شد اصلاحات سطحی باقی بماند و در نهایت کودتای ۱۹۷۳ سقوط سلطنت و توقف روند مدرنیزاسیون را رقم زد.

در دوره جمهوری اخیر (۲۰۰۱-۲۰۲۱)، اصلاحات با حمایت جامعه جهانی و تدوین قانون اساسی جدید پیگیری شد. تأکید بر دموکراسی، حقوق زنان و گسترش آموزش از نقاط قوت این دوره بود. با وجود این، فساد گسترده، تقلب در انتخابات، وابستگی بیش از حد به کمک‌های خارجی و استمرار رقابت‌های قومی اعتماد عمومی را کاهش داد و اصلاحات را ناکام ساخت. توافق آمریکا با طالبان در سال ۲۰۲۰ و نبود انسجام ملی نیز سقوط دولت جمهوری در ۲۰۲۱ را تسریع کرد. در مجموع، موانع فرهنگی، سیاسی و بین‌المللی موجب شدند هیچ‌یک از این سه دوره به مدرنیزاسیونی پایدار در افغانستان منجر نشوند. برای تحلیل این ناکامی‌ها می‌توان مشاهده کرد که تلاش‌های سه دوره تاریخی - امانی، ظاهرشاهی و جمهوری اخیر (۲۰۰۱-۲۰۲۱) - همواره با موانع ساختاری، اجتماعی و فرهنگی روبه‌رو بوده‌اند. در هر سه دوره، بحران ملت‌سازی به‌عنوان یک متغیر کلان مانع جدی مدرنیزاسیون گردید. براساس نظریات جامعه‌شناسان و اندیشمندان علوم سیاسی، ملت‌سازی فرایندی پیچیده است که نیازمند توسعه هم‌زمان اقتصادی،

اجتماعی، فرهنگی و سیاسی می‌باشد (Ahmadi & Esmaeilzadeh, 2014). بررسی این دوره‌ها نشان می‌دهد که هرچند تلاش‌هایی برای ایجاد دولت مدرن و ملت واحد صورت گرفته است، اما ساختارهای سنتی، شکاف‌های قومی، فقدان نهادهای دموکراتیک پایدار و مداخلات خارجی مانع تحقق این فرایند گردیدند. دوره امانی نخستین گام جدی در مسیر مدرنیزاسیون بود که به دلیل ملت‌سازی قوم‌محورانه ناکام ماند. هرچند امان‌الله خان با اصلاحات قانونی، توسعه زیرساخت‌ها و تغییرات فرهنگی تلاش کرد افغانستان را به سوی یک دولت-ملت مدرن سوق دهد، اما این اصلاحات به دلیل مقاومت‌های داخلی و ضعف در نهادسازی پایدار به نتیجه مطلوب نرسید (Rasouli, 2017: 80). مقاومت سنت‌گرایان، نهادهای مذهبی و نیروهای قبیله‌ای، در کنار فقدان توسعه اقتصادی، مانع از موفقیت این اصلاحات گردید. به بیان دیگر، این دوره نشان داد که بدون تحول اقتصادی و همراهی نهادهای اجتماعی، امکان ملت‌سازی - آن هم بر محور یک قوم - وجود ندارد. از سوی دیگر، در دوره ظاهرشاه، به‌ویژه در دهه دموکراسی (۱۳۴۳-۱۳۵۲)، افغانستان شاهد تلاش‌هایی برای نهادسازی و افزایش مشارکت سیاسی بود (Andishmand, 2014: 71). در این دوره، ایجاد پارلمان، تصویب قانون اساسی جدید و توسعه جامعه مدنی برخی از مؤلفه‌های دولت-ملت مدرن را شکل دادند. با این حال، کودتای محمد داوودخان و بازگشت اقتدارگرایی موجب شد این اصلاحات نیمه‌کاره باقی بمانند. از منظر نظریه‌های ملت‌سازی، شکست این اصلاحات ناشی از نبود توافق جمعی بر سر نمادهای ملی، شکاف‌های قومی - فرهنگی و عدم توازن میان ساختارهای سنتی و مدرن بود (Kazemi & Ebrahimi, 2018). در دوره جمهوری اخیر (۲۰۰۱-۲۰۲۱)، افغانستان نیز به سوی ایجاد یک دولت دموکراتیک و فرایند ملت‌سازی گام برداشت. تصویب قانون اساسی جدید، برگزاری انتخابات، توسعه نهادهای مدنی و حمایت از آزادی بیان، امیدها را برای

شکل‌گیری یک نظام مدرن زنده کرد. (Aminian and Karimi Ghahroudy, 2012). این تلاش‌ها نیز به دلیل فساد گسترده، ساختار قومی، قبیله‌ای، انتخابات‌های آکنده از تقلب، مداخلات خارجی و نبود اجماع بر سر هویت ملی با شکست مواجه شدند. سقوط جمهوری و بازگشت طالبان در سال ۱۴۰۰ نشان داد که ملت‌سازی و مدرنیزاسیون بدون نهادینه‌سازی ارزش‌های دموکراتیک، توسعه اقتصادی و همبستگی اجتماعی پایدار نمی‌ماند. در مجموع، ناکامی در ملت‌سازی افغانستان ریشه در عوامل متعددی دارد که می‌توان آن‌ها را در قالب نبود تفاهم نمادی، ساختارهای قبیله‌ای، فقدان توسعه اقتصادی و اقتدارگرایی بررسی کرد. همان‌گونه که نظریه‌پردازانی چون «کارل دویچ»، «رینهارد بندیکس» و «ساموئل هانتینگتون» مطرح کرده‌اند، ملت‌سازی نیازمند یکپارچه‌سازی فرهنگی، توسعه زیرساخت‌های آموزشی و افزایش مشارکت سیاسی است (Sardarnia and Hooseini, 2014). اما در افغانستان، این فرایند همواره ناقص و ناپایدار بوده و هر تلاش برای نوسازی با موجی از مقاومت سنتی، مداخله خارجی و ناکارآمدی داخلی به عقب رانده شده است. در کنار بحران ملت‌سازی که از عوامل اصلی شکست فرایندهای مدرنیزاسیون تلقی می‌شود، نابرابری‌های قومی، آموزشی، جنسیتی، زبانی، مذهبی و منطقه‌ای نیز به عنوان موانع کلیدی در مسیر مدرنیزاسیون در سه دوره تاریخی بررسی شده (امانی، ظاهرشاهی و جمهوری ۲۰۰۱-۲۰۲۱) به‌گونه‌ای ساختاری تداوم یافته و حتی در برخی مقاطع تشدید شده‌اند. در هر سه دوره، تلاش‌هایی برای نوسازی ساختار سیاسی، اجتماعی و اقتصادی صورت گرفت، اما این نابرابری‌های درهم‌تنیده مانع دستیابی به نتایج مطلوب و پایداری اصلاحات شدند. نابرابری قومی، که ریشه در گذشته تاریخی افغانستان دارد، یکی از بزرگ‌ترین موانع مدرنیزاسیون بوده است. از دوره عبدالرحمن خان تا جمهوری اخیر، ساختار قدرت به‌گونه‌ای طراحی شد که اقوام خاصی در قدرت مسلط بودند و سایر اقوام از مشارکت سیاسی و

اقتصادی محروم ماندند. این محرومیت نه تنها در سطح کلان حکومتی، بلکه در توزیع خدمات عمومی، فرصت‌های آموزشی و حتی حقوق شهروندی انعکاس یافت. از سوی دیگر، نابرابری آموزشی به دلیل جنگ‌های مداوم، سنت‌های قبیله‌ای و فقر گسترده مانع دیگری در مسیر نوسازی محسوب می‌شود. در حالی که برخی مناطق و گروه‌های اجتماعی به فرصت‌های آموزشی دسترسی داشتند، دیگران - به‌ویژه زنان و اقوام حاشیه‌ای - از این حق محروم بودند. مطابق گزارش یونیسف در سال ۱۳۹۷، بیش از ۳٫۷ میلیون کودک از تحصیل بازمانده‌اند که این امر نقش مهمی در بازتولید فقر و تضعیف بنیان‌های توسعه داشته است.

در بُعد جنسیتی، اگرچه در دوره جمهوری تلاش‌هایی برای افزایش حضور زنان در ساختارهای اجتماعی و سیاسی انجام شد، اما این تغییرات عمیق و پایدار نبودند. این مسئله نشان می‌دهد که ساختارهای سنتی و مذهبی قوی‌تر از اصلاحات کوتاه‌مدت عمل کرده‌اند. با بازگشت طالبان به قدرت در ۲۰۲۱، این حقوق به سرعت از میان رفت و وضعیت به دوران پیش از جمهوری بازگشت.

نابرابری‌های زبانی و مذهبی نیز در تمامی این دوره‌ها، به‌ویژه در سیاست‌گذاری‌های دولتی، نقش بازدارنده‌ای ایفا کرده‌اند. رسمیت یافتن دو زبان پشتو و دری و بی‌توجهی به سایر زبان‌های اقوام، شکاف‌های اجتماعی را تشدید کرده است. همچنین، تبعیض مذهبی - به‌ویژه علیه شیعیان و پیروان ادیان دیگر - یکی از چالش‌های تاریخی بوده که بارها به خشونت‌های سیستماتیک منجر شده است.

از منظر منطقه‌ای، توزیع ناعادلانه منابع و امکانات نیز مانعی جدی برای توسعه متوازن بوده است. بسیاری از مناطق محروم، که عمدتاً اقوام غیرحاکم در آن‌ها سکونت داشتند، از خدمات زیربنایی محروم مانده و این امر چرخه فقر و نابرابری را تقویت کرده است.

در کنار متغیرهای کلانی چون بحران ملت‌سازی و نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌های ساختاری، بیرونی بودن فرایندهای مدرنیزاسیون نیز از عوامل اصلی شکست این

فرایندها به شمار می‌رود. دوره امانی نشان داد که نوسازی سریع، بدون توجه به ظرفیت‌های اجتماعی و مذهبی، نه تنها به پیشرفت نمی‌انجامد بلکه می‌تواند موجب مقاومت گسترده و سقوط حکومت گردد. ظاهرشاه، هرچند محتاطانه‌تر عمل کرد، اما ساختارهای قبیله‌ای و ضعف دولت مرکزی مانع تحقق کامل اصلاحات شدند (Rubin, 2002, p. 123). در دوره جمهوری اخیر نیز، علی‌رغم حمایت بین‌المللی، بنیادگرایی دینی، شکاف‌های اجتماعی و مقاومت نهادهای سنتی، به ناکامی مدرنیزاسیون انجامید (Pamirzad, 2024). در کنار عوامل کلان یادشده، ساختارهای قومی - قبیله‌ای نیز در شکست این فرایندها نقش مؤثری داشته است. نبود یک هویت ملی مشترک و ترجیح وفاداری‌های قومی بر منافع ملی از مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی مدرنیزاسیون در افغانستان بوده است. (Rubin, 2002, p. 56). علاوه بر این، نقش مذهب و نهادهای سنتی در مقاومت در برابر تغییرات اجتماعی و فرهنگی غیرقابل‌انکار است. روحانیون، جرگه‌های قبیله‌ای و دیگر نهادهای سنتی اصلاحات را تهدیدی برای نفوذ و اقتدار خود تلقی کرده و در برابر آن ایستادگی نموده‌اند (Pamirzad, 2024).

بنیادگرایی دینی و اقتدار نهادهای سنتی، در کنار عوامل کلان پیش‌تر ذکرشده، از دلایل اصلی و تاریخی شکست فرایندهای مدرنیزاسیون در افغانستان بوده‌اند. بنیادگرایی دینی در این کشور، به‌عنوان واکنشی به مدرنیزاسیون و جهانی‌شدن، ریشه‌های عمیقی در ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و تاریخی دارد. عواملی چون جهاد علیه شوروی، تضاد سنت و مدرنیته در جامعه روستایی و شهری، و تأثیر انقلاب اسلامی ایران در رشد اسلام‌گرایی سیاسی، نقش مهمی در تقویت این جریان ایفا کرده‌اند. بنیادگرایان دینی با بهره‌گیری از فرهنگ قبیله‌ای، مخالفت با اصلاحات مدرن را تشدید کرده و روندهای مدرنیزاسیون را با چالش‌های جدی مواجه ساخته‌اند.

رفع نابرابری‌های اجتماعی، هرگونه تلاش برای مدرنیزاسیون محکوم به شکست خواهد بود.

در نهایت، تجربه تاریخی افغانستان نشان می‌دهد که مدرنیزاسیون بدون توجه به زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی محکوم به شکست است. موفقیت در این مسیر نیازمند رویکردی تدریجی، مشارکتی و بومی است که بتواند تعادل میان ارزش‌های سنتی و تغییرات مدرن را برقرار سازد؛ در غیر این صورت، همانند تجربیات گذشته، اصلاحات با شکست مواجه خواهد شد.

Refrence

Amani, Z. (2019). The wrong approach to peace-building in Afghanistan (Doctoral dissertation, Department of International Relations, Central European University, Budapest, Hungary).

Aminian, B. and Karimi Ghahroudy, M. (2012). American Strategy "State - Nation Building" in Afghanistan. *Journal of Political Knowledge*, 8(1), 69-97. doi: 10.30497/pk.2012.779

Andishmand, E. (2014). *State-nation-building in Afghanistan*. Saeed, Kabul. (In Persian).

Attai, Z., Jami, M., & Moheb, B. (2025). *Neopatrimonial Perspectives on Political Structures in Afghanistan: Power and Authority in Afghanistan: Rethinking Politics, Intervention and Rule*, 71.

Anin, Z. (2005). *Afghanistan in the twentieth century*. Tehran: Erfan Publishing. (In Persian).

Ahmadi, M. N., & Esmaeilzadeh, M. (2014). *Writings on Afghan democracy: Opportunities and challenges*. Kabul: Afghanistan Institute for Strategic Studies Publications. (In Persian).

Barfield, T. (2010). *Afghanistan: A Cultural and Political History*. Princeton University Press.

Beshiriyeh, H. (2003). *History of political thought in the 20th century*. Tehran: Nashr-e-Ney. (In Persian).

همچنین نهادهای سنتی، از جمله روحانیت، بزرگان قومی و جرگه‌ها، در برابر اصلاحات آموزشی، اجتماعی و اقتصادی مقاومت کرده‌اند. تلاش‌ها برای تغییر جایگاه زنان، اصلاحات قضایی و دگرگونی در ساختارهای اقتصادی با مخالفت گسترده این نهادها روبه‌رو شد. رسانه‌های سنتی نیز با روایت‌های فرهنگی، هویت قومی را تقویت کرده و مدرنیزاسیون را به‌عنوان تهدیدی خارجی معرفی کرده‌اند. در مجموع، بنیادگرایی دینی و نهادهای سنتی با ایجاد بحران‌های اجتماعی، تعمیق شکاف‌های قومی و مذهبی و جلوگیری از اصلاحات، مانعی اساسی در مسیر توسعه افغانستان بوده‌اند. این تحقیق تأکید می‌کند که درک دقیق این جریان‌ها و مواجهه مناسب با آنها برای موفقیت پروژه‌های مدرنیزاسیون و توسعه پایدار در افغانستان ضروری است.

نتیجه‌گیری

تلاش‌های مدرنیزاسیون در افغانستان همواره با موانع ساختاری عمیق مواجه بوده‌اند که ریشه در فرهنگ، سنت، مذهب و ساختارهای قومی دارند. بنیادگرایی دینی، که در واکنش به مدرنیته و جهانی‌شدن تقویت شده، یکی از مهم‌ترین عوامل مقاومت در برابر اصلاحات مدرن بوده است. این جریان، متکی بر ارزش‌های سنتی و تفاسیر سخت‌گیرانه از دین، در سه دوره تاریخی بررسی شده همواره مانعی جدی برای اصلاحات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی محسوب شده است.

به‌طور کلی، ساختارهای سنتی، قومی و مذهبی، همراه با توزیع ناعادلانه قدرت و منابع، روند نوسازی را به‌طور مداوم تضعیف کرده‌اند. به‌رغم تلاش‌های صورت‌گرفته در هر سه دوره تاریخی، این موانع به‌صورت عمیق و ساختاری پابرجا بوده‌اند. برای عبور از این وضعیت، تغییرات بنیادین در ساختار قدرت، سیاست‌های آموزشی، برابری حقوقی و اقتصادی و اصلاح نگرش‌های اجتماعی ضروری است. با این حال، تجربه تاریخی نشان می‌دهد که تغییرات سطحی و روبنایی قادر به حل این بحران‌ها نبوده و بدون عزم ملی برای

<https://kuijis.edu.af/index.php/kuijis/article/view/111>

Pamirzad, Q. H. (2024). The intersection of pan-Islamism, nationalism, and modernism in Afghanistan's press in the independence era: A thematic content analysis of Aman-e-Afghan weekly. *QAULAN: Journal of Islamic Communication*, 5 (1), 86–103. <https://doi.org/10.21154/qaulan.v5i1.8699>

Rasouli, Y. (2017). *Tradition and secularism in Afghanistan*. Nabisht. (In Persian).

Rawan Farhadi, A. (2008). *Collected articles of Tarzi. (Compiled by A. Rawan Farhadi)*. Kabul: Institute of Diplomacy Publications, Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Afghanistan. (In Persian).

Rogers, E. M., Singhal, A., & Quinlan, M. M. (2014). *Diffusion of innovations. In An integrated approach to communication theory and research* (pp. 432-448). Routledge.

Rubin, B.R. (2002). *The Fragmentation of Afghanistan*. Yale University Press.

Transparency International. (2020). *Corruption Perceptions Index Report*.

Sajadi, S. A. (2001). *Political sociology of Afghanistan (Ethnicity, religion, and government)*. Bustan, Qom. (In Persian).

Sardarnia, K. and Hooseini, S. M. (2014). Social challenges of modern state-building in Afghanistan. *World Politics*, 3(3), 37-63. (In Persian).

Shafiee, N. (2023). Strategic issues and trends in Afghanistan. *Middle East Studies*, 29(4), 98-110.

Suhrke, A. (2007). Reconstruction as modernisation: the 'post-conflict' project in Afghanistan. *Third World Quarterly*, 28(7), 1291-1308.

Safari, R. (2010). Short-term and long-term goals of the U.S. military invasion of Afghanistan. *Journal of Human Geography Research*, 2(3).

Sasanpour, S., & Dorosti A. (2011). Failure of Amanullah Khan's Reforms and Formation of Bacheh-Saqqa's Government in Afghanistan.

Côté, J. F. (2023). *Jeffrey Alexander and cultural sociology*. John Wiley & Sons.

Eslami, R., & Rahimi, W. (2024). The antagonistic conflict between tradition and modernity in Afghanistan and the violent outcome (1919–1929). *Central Eurasia Studies*, 17 (1), 27–52. <https://doi.org/10.22059/jcep.2024.372554.450201> (in Persian with English abstract)

Farhang, M. S. (1992). *Afghanistan in the last five centuries*. Tehran: Derakhshesh Publishing. (In Persian).

Farzam, F. (2023). *U.S. withdrawal and its regional consequences*. Tehran: Gaj-e-No. (In Persian).

Firozi, S. M. , Yousufi, F. , Afzali, N. A. and Basharat Rahamani,, M. B. (2023). Socio-cultural Contexts of Order and Security in Afghanistan. *The Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 5(1), 105-128. [doi: 10.2203/FASIW.2023.344251.1159](https://doi.org/10.2203/FASIW.2023.344251.1159). (in Persian with English abstract)

Gregoryian, V. (1988). *The Emergence of Modern Afghanistan*. Stanford University Press.

Hashemi, S. H. (2022). A historical approach to identifying the factors of crisis and political disorder in contemporary Afghanistan. *Ma'rifat Farhangi Ejtemai (Cultural and Social Knowledge)*, 13(1), 53. (In Persian).

Jalali, B. (2024). Modernization in Afghanistan: 1905–1973. *Historical Yearbook*, 21 (XXI), 53–69.

Kazemi, K., & Ebrahimi, E. (2018). State-nation building in Afghanistan: Emphasizing the role of external factors. *Presented at the International Conference on Communications, Technology, and ...* (In Persian).

Leonid, G. (2013). State and socio-political crises in the process of modernization. *Social Evolution & History*, 12(2), 35-76. <https://doi.org/10.21237/C7clio3112323>

Monib, A. (2024). A historical look at the reforms of Amir Amanullah Khan. *Kunduz University International Journal of Islamic Studies and Social Sciences*, 149–164.

Research center for Islamic History, 3 (8): 103-124

URL: <http://journal.pte.ac.ir/article-1-159-fa.html>

So, A. Y. (2018). *Social change and development: Modernization, dependency, and global system theories* (M. Habibi, Trans.). Research Institute of Strategic Studies, Tehran. (10th Ed.). (In Persian).

